

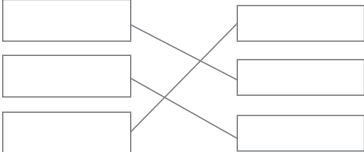
JAWAPAN

BAB 1

Mengenali Sejarah

PBD 1.1 Pengertian Sejarah

1. (a) masa lalu
(b) kajian
(c) Arab
(d) salasilah
(e) *history*

2. (a)
(b)
(c)

Pengertian Sejarah Mengikut Pandangan

PBD 1.2 Sejarawan

3. (a) penceritaan ; tindakan ; Herodotus
(b) memahami ; kesilapan ; Khoo Kay Kim
(c) peradaban ; perubahan ; Ibn Khaldun
(d) catatan ; peristiwa ; Muhd Yusof Ibrahim
(e) berterusan ; lampau ; E. H. Carr

PBD 1.3 Masa Silam dan Ruang dalam Sejarah

4. (a) Zaman
(b) Alaf
(c) Abad
(d) Dekad
(e) Kronologi
(f) Masihi
5. (a) ekonomi
(b) penyelidikan
(c) kepelbagaian
(d) kemerdekaan

PBD 1.4 Sumber Sejarah

6. (a) Artifak ; SP
(b) Risalah ; SS
(c) Majalah ; SS
(d) Dokumen rasmi ; SP
(e) Batu bersurat ; SP
(f) Fosil ; SP
(g) Buku ; SS
(h) Ensiklopedia ; SS
7. (a) Sumber sekunder
(b) Bahan yang telah diolah dan diterbitkan. Bahan tersebar kepada umum.

- (c) Menentukan kebenaran dan kesahihan sesuatu fakta sejarah.
(d) Menyimpan sumber sejarah di muzium atau arkib. Mewartakan kawasan penemuan sumber sejarah negara sebagai lokasi sejarah.

8. Aktiviti PAK-21 berdasarkan pemerhatian guru.

PBD 1.5 Penyelidikan dalam Sejarah

9. (a) Merupakan proses mendapatkan maklumat melalui temu bual. Tokoh yang ditemu bual digelar orang sumber.
(b) Merupakan kajian terhadap sesuatu peristiwa daripada maklumat pada sumber yang ditulis, dipahat, dan dilakar.
(c) Merupakan kajian secara saintifik untuk mencari maklumat daripada bahan tinggalan sejarah menggunakan kaedah gali cari atau ekskavasi.
10. (a) Kaedah bertulis
(b) Kaedah arkeologi
(c) Kaedah bertulis / Kaedah lisan
(d) Kaedah lisan
(e) Kaedah arkeologi bawah air
11. (a) tokoh
(b) tajuk
(c) soalan
(d) bertulis
(e) orang sumber
(f) senarai
(g) Menilai
(h) rakaman
12. (a) Sumber primer.
(b) Kaedah arkeologi bawah air.
(c) Menggunakan peralatan menyelam. Fotografi dibuat untuk merekod butiran ekskavasi. Grid ekskavasi untuk merekod lokasi penemuan dengan tepat. Paip udara digunakan untuk menyedut mendapan yang menutupi hasil penemuan. Artifak diletakkan di atas bekas dan diangkat ke permukaan air menggunakan beg seperti belon berisi udara.

PBD 1.6 Tafsiran dalam Sejarah

13. (a) Menerangkan atau mengulas sesuatu fakta sejarah berdasarkan sumber-sumber yang berkaitan dengannya.
(b) (i) Tujuan penulisan
(ii) Perbezaan ideologi
(iii) Perbezaan pandangan
(iv) Pemilihan sumber yang pelbagai
(c) Menjadikan peristiwa sejarah bermakna dan memperoleh kebenaran.
(d) **Sejarawan Barat**
Pemberontak kerana menentang undang-undang British.

Sejarawan tempatan

Pejuang kerana mempertahankan hak dan maruah bangsa.

- (e) Masyarakat akan mempercayai maklumat yang salah dan menjejaskan hubungan antara kaum atau sesebuah negara dengan negara lain.
- (f) Mendorong kita agar berfikir terbuka dan kritis.

1.7 Kepentingan Mempelajari Sejarah

14. (a) perpaduan
(b) asal usul
(c) negara dan bangsa
(d) iktibar
(e) semangat patriotik
(f) Pemikiran Sejarah
15. (a) pengajaran ; asal usul
(b) harmoni ; patriotisme
(c) kegemilangan ; kritis dan analitis
16. – Menguatkan jati diri
– Mengukuhkan perpaduan
– Berbangga dengan negara sendiri
– Menanamkan semangat cinta akan negara
– Berusaha meningkatkan ilmu dan kemahiran
– Berdikari dan tidak bergantung kepada pihak lain
– Mengambil iktibar daripada kesilapan masa lalu
– Mengelak daripada melakukan kesilapan yang sama
(*Mana-mana jawapan yang munasabah*)
17. Berdasarkan skema pemarkahan guru.
18. Aktiviti PAK-21 berdasarkan pemerhatian guru.

Power PT3

Bahagian A

1. A	2. A	3. C	4. C	5. A
6. A	7. A	8. A	9. B	10. D

Bahagian B

1. (a) Sejarah ialah asal usul (keturunan), salasilah. Peristiwa yang benar-benar berlaku pada waktu yang lampau, kisah, dan tambo (riwayat dahulu kala). Sejarah merupakan kajian atau pengetahuan tentang peristiwa yang telah lalu.
(b) (i) Ibn Khaldun
(ii) Herodotus
(iii) E. H. Carr
(iv) Khoo Kay Kim
(c) (i) Meminati subjek sejarah.
(ii) Membaca buku-buku sejarah.
(iii) Melawat ke muzium atau arkib.
(iv) Membaca akhbar dan mengambil tahu isu semasa.
2. (a) (i) Bersifat asli.
(ii) Belum ditafsir.
(iii) Belum diolah atau diterbitkan.
(b) (i) Menghasilkan kajian dengan bukti yang kukuh.
(ii) Menilai sesuatu peristiwa sejarah dengan sudut berbeza.
(iii) Mendorong kita berfikir terbuka dan kritis.
(c) (i) Jika tiada sumber sejarah, kaedah penyelidikan tidak boleh dilakukan

- (ii) Peristiwa sejarah tidak dapat dibuktikan kesahihannya.
- (iii) Peristiwa sejarah akan ditafsir kurang tepat dan dipengaruhi unsur lain seperti dongeng dan mitos.
- (iv) Peristiwa sejarah akan dilupakan kerana tiada warisan yang dapat ditinggalkan untuk tatapan generasi akan datang.

Bahagian C

1. (a) (i) Merupakan proses mendapatkan maklumat melalui temu bual. Tokoh yang ditemu bual digelar orang sumber. Orang sumber memberikan maklumat melalui pemerhatian dan pengalaman sendiri. Melibatkan tiga tahap, iaitu persediaan, rakaman temu bual dan memproses rakaman.
(ii) Kajian terhadap sesuatu peristiwa daripada maklumat pada sumber yang ditulis, dipahat, dan dilakar. Tulisan tertua di Asia Tenggara dikesan di dinding gua, dipahat pada batu, ditulis pada kulit kayu, gading, dan daun lontar. Kaedah bertulis juga dikaji daripada catatan harian seseorang, diari, catatan pengembara, dan fail rasmi kerajaan.
- (b) Merupakan kaedah arkeologi, iaitu kajian secara saintifik untuk mencari maklumat daripada bahan tinggalan sejarah. Menggunakan kaedah gali cari atau ekskavasi terhadap bahan tinggalan sejarah seperti fosil, tembikar, bahan logam dan binaan daripada batu. Proses aktiviti gali cari di tapak penemuan:
 - Perancangan grid, iaitu penandaan kawasan di tapak arkeologi dilakukan.
 - Setiap petak grid akan diberikan nombor rujukan.
 - Menandakan kawasan berdasarkan pelan.
 - Melakukan ekskavasi, iaitu proses mengumpulkan data dengan mencatatkan semua penemuan.
 Kerja-kerja di makmal arkeologi:
 - Melakukan pemunggaran dan pengisihan.
 - Pengisihan dibuat mengikut jenis artifak atau lapisan tanah di tapak artifak yang ditemui.
 - Melakukan pembersihan sebelum membuat kajian.
 - Membuat katalog bagi setiap artifak dengan nombor pengenalan.
 - Membuat analisis bagi mendapatkan maklumat tentang sesuatu artifak.
- (c) Menghasilkan kajian yang mempunyai bukti yang kukuh. Memudahkan sejarawan menulis penulisan sejarah. Mengelakkan sejarawan daripada memberi maklumat yang salah dan kurang tepat. Sejarawan dapat menulis sejarah dengan tepat kerana dapat menilai daripada pelbagai sumber. Peristiwa sejarah dapat dibuktikan kesahihannya. Jika tiada sumber sejarah, peristiwa sejarah akan ditafsir kurang tepat dan dipengaruhi oleh unsur lain seperti dongeng dan mitos.

Power KBAT

1. Menyimpan dan mempamerkan tinggalan sejarah, mengumpul, merekod, dan menerbitkan segala khazanah warisan sejarah, dan menjalankan penyelidikan terhadap tinggalan sejarah.
2. Manuskrip lama, surat perjanjian, batu bersurat, fosil, senjata lama, dan pakaian tradisional.
3. Menguatkuasakan Akta Warisan Kebangsaan,ewartakan tempat bersejarah, mempromosikan kebudayaan tradisional, mengadakan program citra warna, dan menubuhkan Kelab Warisan di sekolah.
4. Mengadakan pameran yang menarik, tidak mengenakan bayaran, menjalankan promosi di media massa, menganjurkan cabutan bertuah, dan mengedarkan risalah.

Zaman Air Batu

PBD 2.1 Dunia Kita

1. (a) ✓
(b) ✗
(c) ✓
(d) ✗
(e) ✓
2. (a) *Sloth*
(b) *Wolly mammoth*
(d) *Harimau bertaring panjang*
(c) *Bison occidentalis*
3. (a) hidupan
(b) tawar ; ikan
(c) Jurasik ; dinosaur
(d) pupus ; bentuk
(e) air laut ; kucing
(f) daratan ; lautan
4. **A** – Benua Amerika Utara
B – Benua Amerika Selatan
C – Benua Afrika
D – Benua Eropah
E – Benua Asia
F – Lautan Atlantik
G – Lautan Hindi
H – Lautan Pasifik Utara

PBD 2.2 Zaman Air Batu

5. (a) A
(b) B
(c) B
(d) A
(e) A
(f) B
(g) A
6. (a) Milutin Milankovitch
(b) Menyebabkan berlakunya pelbagai perkembangan dan perubahan pada Zaman Air Batu.
(c) Apabila bumi menghampiri matahari, suhu bumi menjadi panas dan menyebabkan berlakunya kecairan air batu.
7. (a) 23 juta – 5 juta ; fizikal ; mamalia ; panas
(b) 5.3 juta – 2.6 juta ; Miosen ; savana ; Panama ; dataran tinggi
(c) 2.5 juta – 10,000 ; glasier ; api ; binatang ; Australia
(d) 10,000 tahun ; kemajuan ; pertanian ; kunieform ; pentadbiran

PBD 2.3 Garis Masa Zaman Air Batu

8. (a) Holosen
(b) Pleistosen
(c) Pliosen
(d) Miosen

9. (a) Deinotherium
(b) Dipterus
(c) Trilobite
(d) Eurypterids
(e) Hyracotherium
(f) Stegosaurus
(g) Diatryma
(h) Coiled Cephalopod

PBD 2.4 Ciri-ciri Zaman Air Batu Akhir

10. (a) Suhu dunia terlalu sejuk. Dunia dilitupi salji terutama di kawasan kutub dan benua Eropah.
(b) Permukaan air laut membeku. Paras air laut rendah. Pulau-pulau bersambung dengan tanah besar. Memudahkan manusia dan binatang bermigrasi.
(c) Binatang seperti mamot berbulu, badak, kuda, dan singa tinggal di kawasan tanah pamah yang sejuk.
(d) Tumbuhan utama ialah rumput dan tumbuhan renek yang menjalar.
(e) Terdapat manusia yang tinggal di kawasan tanah pamah yang sejuk dan hidup secara nomad dan memburu binatang.
(f) Permukaan air laut membeku menyebabkan sebahagian besar bumi dilitupi salji.

PBD 2.5 Perubahan Zaman Air Batu Akhir

11. (a) (i) Batu
(ii) Tanah
(b) (i) Perubahan rupa bentuk fizikal bumi
(ii) Perubahan paras air laut dengan kedalaman 100 meter
(c) (i) Great Lakes, Kanada
(ii) Tasik Dayang Bunting, Malaysia
(d) (i) Sloth
(ii) Mamot
12. (a) Holosen
(b) iklim
(c) sungai
(d) Pleistosen
(e) Afrika
(f) suhu
(g) sejuk
(h) radiasi

Kesan Perubahan Zaman Air Batu di

PBD 2.6 Asia Tenggara

13. (a) daratan
(b) Pentas Sunda
(c) fizikal
(d) budaya
(e) Melayu
(f) sungai dan tasik
(g) Selat Melaka
(h) Zaman Holosen

14. Aktiviti PAK-21 berdasarkan pemerhatian guru.

Power PT3

Bahagian A

1. D 2. C 3. C 4. C 5. C
6. A 7. A 8. A 9. D 10. C

Bahagian B

1. (a) (i) Kimia / arkeologi
(ii) Geologi / fizik / paleontologi
(b) (i) Tiada kehidupan
(ii) Air laut masih tawar. Wujud hidupan seperti ikan dan amfibia.
(c) (i) Mengetahui sejarah bumi.
(ii) Membantu manusia menghadapi cabaran pada masa depan.
(iii) Bersyukur dengan keunikan bumi.
(iv) Menjaga bumi daripada pencemaran dan kemusnahan.
2. (a) (i) Perubahan rupa bentuk fizikal bumi.
(ii) Kepupusan binatang yang hidup pada Zaman Pleistosen.
(b) (i) Pembakaran terbuka
(ii) Kegiatan perindustrian
(iii) Penebangan hutan secara haram
(iv) Pembakaran minyak daripada enjin kenderaan
(c) (i) Mengamalkan kitar semula.
(ii) Mengurangkan penggunaan beg plastik.
(iii) Menggunakan air dan elektrik dengan berhemah.
(iv) Tidak membuang sampah merata-rata.

Bahagian C

1. (a) (i) Suhu dunia terlalu sejuk. Dunia dilitupi salji. Terutama di kawasan kutub dan Benua Eropah.
(ii) Permukaan air laut membeku. Paras air laut rendah. Pulau-pulau bersambung dengan tanah besar. Memudahkan manusia dan binatang bermigrasi.
(b) Perkembangan yang berlaku pada Zaman Air Batu Akhir memberi kesan kepada Asia Tenggara. Dua kesan penting ialah kenaikan paras air laut di Pentas Sunda dan pergerakan manusia di sekitarnya. Sejak 17,000 – 20,000 tahun dahulu, paras air laut naik antara 100 hingga 120 meter. Pada 10,000 tahun dahulu, Asia Tenggara merupakan kawasan tanah luas terbentang yang menghubungkan daratan dengan kepulauan dikenali sebagai Pentas Sunda. Pentas Sunda menjadi tunjang kebenuaan di Asia Tenggara. Pentas Sunda merupakan daratan yang mempunyai kawasan tanah rendah di antara pulau-pulau yang wujud pada hari ini. Kepulauan Sumatera, Jawa, dan Borneo terletak di atas Pentas Sunda. Kawasan yang dihubungkan melalui daratan seluas 3.2 juta kilometer persegi menyatukan Burma (Myanmar), Thailand, Laos, Kemboja, Vietnam, Semenanjung Tanah Melayu, Borneo, dan Singapura. Negara-negara di Asia Tenggara memiliki ciri-ciri fizikal dan hidupan yang hampir sama. Manusia di Asia Tenggara mempunyai persamaan dari segi kepercayaan, asal usul keturunan, bahasa, dan budaya.
(c) Menubuhkan Kelab Pencinta Sungai. Mengadakan Kempen Cintai Sungai Kita. Melarang pembuangan sampah-sarap ke dalam sungai. Membersihkan dan memelihara sungai yang tercemar. Mengenal tindakan tegas ke atas mereka yang membuang sisa toksid ke dalam sungai. Membuat aduan kepada pihak berkuasa jika ternampak ada penguasa kilang yang membuang

sisa buangan ke dalam sungai. Memupuk nilai murni mencintai sungai sejak dari sekolah rendah lagi.

Power KBAT

1. Kepupusan hutan, pencemaran udara, dan pencemaran air.
2. Merupakan habitat bagi haiwan dan menjadi kawasan tadahan hujan.
3. Tidak membuang sampah merata-rata, mengamalkan kitar semula, mengurangkan penggunaan elektrik, menanam pokok, dan membuat aduan jika ada pihak yang melanggar undang-undang alam sekitar.
(*Mana-mana jawapan yang munasabah*)
4. Bumi akan ditimpa bencana dan manusia tidak dapat hidup dengan selamat dan selesa.

Zaman Prasejarah

3.1 Maksud Zaman Prasejarah

1. (a) sebelum (d) ringkas
(b) Logam (e) Neolitik
(c) Neolitik (f) besi
2. (a) mencabar ; batu ; peralatan
(b) berkembang ; sejuk ; binatang
(c) baik ; teknologi ; tembikar
3. (a) X
(b) ✓
(c) X
(d) ✓
(e) ✓
4. (a) Zaman Paleolitik
(b) Zaman Mesolitik
(c) Zaman Neolitik
(d) Zaman Logam
5. (a) Wujud kawasan petempatan yang mengamalkan aktiviti bercucuk tanam, membuat tembikar, dan menternak binatang.
(b) Membolehkan kita mengetahui sejarah dan perkembangan tamadun manusia dan mencontohi nilai kreatif dan inovatif manusia Zaman Prasejarah.

3.2 Lokasi Zaman Prasejarah di Dunia

6. (a) Stonehenge
(b) Bhimbetka
(c) Zhoukoudian
(d) Gobekli Tepe
(e) Altamira
(f) Gua Chauvet
7. (a) Gobekli Tepe
(b) Altamira
(c) Gua Chauvet
(d) Bhimbetka
(e) Zhoukoudian
(f) Stonehenge

8. (a) Gua Tabon
(b) Gua Padah-lin
(c) Lenggong
(d) Ban Chiang
(e) Sa Hyun
(f) Gua Liang Bua
9. (a) Lenggong
Hoabinhian ; *Perak Man*
(b) Sa Hyun
tembikar ; besi
(c) Gua Tabon
rangka ; Prasejarah
(d) Ban Chiang
Logam ; pertanian

PBD 3.3 Ciri-ciri Kehidupan Manusia Zaman Prasejarah

10. Zaman Paleolitik
 - (a) Di dalam gua, lubang bawah tanah, dan di bawah pokok.
 - (b) Peralatan daripada batu, kayu dan tulang haiwan. Dalam bentuk sedia ada, ringkas dan kasar pembuatannya.
 - (c) Merupakan aktiviti paling utama untuk mendapatkan makanan selain memburu binatang. Mengumpul buah-buahan, cendawan, bijiran, dan pucuk tumbuhan yang tumbuh liar di dalam hutan.

Zaman Neolitik

 - (a) Tinggal secara menetap di lembah sungai dan di pesisiran pantai.
 - (b) Peralatan lebih kemas dan halus. Mencipta pelbagai peralatan seperti alat menggali dan roda.
 - (c) Perkembangan aktiviti pertanian dan penternakan menyebabkan aktiviti mengumpulkan makanan semakin berkurangan disebabkan sumber bekalan makanan dipenuhi dan mencukupi.
11. Zaman Paleolitik
 - (a) Memburu, hidup secara nomad, bersifat sara diri dan bergantung penuh kepada sumber alam semula jadi.
 - (b) Menghasilkan lukisan gua yang bersifat realisme.
 - (c) Animisme dan kepercayaan alam semula jadi.

Zaman Logam

 - (a) Menjalankan pertanian, penternakan, perdagangan secara tukar barang, pertukangan dan pembuatan.
 - (b) Mementingkan nilai estetika seperti gendang gangsa yang mempunyai hiasan menarik.
 - (c) Penyembahan terhadap kuasa alam dan binaan khusus untuk menjalankan upacara ritual.
12. (a) Zaman Neolitik
(b) Zaman Paleolitik
(c) Zaman Neolitik
(d) Zaman Mesolitik
(e) Zaman Logam
(f) Zaman Paleolitik
(g) Zaman Logam
(h) Zaman Paleolitik
(i) Zaman Neolitik
(j) Zaman Logam
13. (a) Alam sekeliling membekalkan sumber makanan untuk mereka meneruskan kehidupan mereka.
(b) Mereka tinggal di dalam gua dan lubang bawah tanah yang selamat daripada ancaman binatang liar dan cuaca buruk. Mereka hidup berpindah-randah untuk mencari makanan dan mengumpul hasil hutan selain berburu.

- (c) Menggambarkan kehidupan harian mereka seperti aktiviti berburu dan amalan ritual.

PBD 3.4 Kesenambungan Sumbangan Zaman Prasejarah kepada Kemajuan Kehidupan Manusia

14. (a) Pertanian komersial
(b) Secara komersial untuk memenuhi keperluan daging dan tenusu
(c) Menggunakan mesin dan jentera
(d) Menjadi perhiasan dan kraf tangan
(e) Mercu tanda dan menara telekomunikasi

PBD 3.5 Zaman Prasejarah di Malaysia

15. (a) (i) Tingkayu (ii) Gua Niah
(b) (i) Gua Madai (ii) Jenderam Hilir
(c) (i) Gua Kecil (ii) Gua Tapadong
(d) (i) Sungai Tembeling (ii) Lembah Bernam
16. (a) Kota Tampan
(b) Gua Niah
(c) Muar, Johor
(d) Gua Gunung Runtuh
(e) Lembah Bernam
(f) Pengkalan Kempas
17. Aktiviti PAK-21 berdasarkan pemerhatian guru.
18. (a) batu
(b) gua
(c) megalit
(d) ekofak
(e) padi
19. (a) Kreatif (e) Bersatu hati
(b) Inovatif (f) Bekerjasama
(c) Gigih (g) Tidak berputus asa
(d) Berdikari (h) Bijaksana

Power PT3

Bahagian A

1. D	2. C	3. B	4. B	5. D
6. D	7. C	8. B	9. D	10. D

Bahagian B

1. (a) (i) Zaman sebelum manusia mengetahui dan mengenal tulisan.
(ii) Penggunaan teknologi batu dalam kehidupan harian manusia pada zaman tersebut.
(iii) Penggunaan teknologi gangsa dan besi.
(b) (i) Stonehenge
(ii) Altamira
(iii) Sa Hyun
(iv) Ban Chiang
(c) (i) Bijak menyesuaikan kehidupan dengan persekitaran.
(ii) Tidak mudah berputus asa walaupun hidup serba kekurangan.
(iii) Kreatif dan inovatif menghasilkan pelbagai peralatan untuk kelangsungan hidup.
2. (a) (i) Masih menetap di dalam gua, lubang bawah tanah, dan di bawah pokok. Bagi mendapatkan air dan makanan, mereka membina petempatan di pinggir sungai dan laut.

- (ii) Mengutip hasil hutan, memburu binatang, dan menangkap ikan. Masih mengamalkan perkongsian makanan.
- (b) (i) Manusia Zaman Mesolitik hidup dalam kelompok kecil.
- (ii) Mereka juga masih lagi hidup secara nomad.
- (iii) Mereka belum mempunyai sistem organisasi sosial yang tersusun.
- (c) Pada peringkat awal teknologi batu digunakan oleh masyarakat Zaman Paleolitik dan Zaman Mesolitik. Zaman Neolitik pula menunjukkan zaman perkembangan teknologi daripada batu kepada tembikar. Selepas itu, teknologi manusia Zaman Prasejarah berkembang ke arah teknologi logam. Pada zaman ini, manusia mula mencipta alat gangsa dan besi.

Bahagian C

1. (a) (i) Menjalankan aktiviti pertanian, penternakan, perdagangan, dan pertukaran barangan. Perkembangan aktiviti pertukangan dan pembuatan.
- (ii) Kehidupan manusia lebih tersusun. Pemimpin bertanggungjawab dalam menyelesaikan masalah. Membentuk aturan hidup untuk dipatuhi oleh setiap anggota masyarakat. Membawa kepada pembentukan sistem pentadbiran.
- (b) Aktiviti memburu binatang merupakan aktiviti ekonomi paling awal yang diamalkan oleh manusia. Kegiatan tersebut dilakukan untuk mendapatkan makanan. Manusia Zaman Prasejarah memburu menggunakan senjata yang diperbuat daripada batu, kayu, tulang, gangsa, dan besi. Mereka juga menggunakan menggunakan sumpit, tombak, dan anak panah. Pada hari ini, aktiviti memburu dijadikan hobi dan dilakukan secara sambil. Manusia masa kini menggunakan senjata moden dan canggih seperti pistol dan senapang. Penggunaan senjata perlu mendapatkan lesen dan berdaftar. Di Malaysia, lesen berburu binatang dikeluarkan oleh pihak berkuasa seperti PERHILITAN.
- (c) Kesan jika tapak lokasi Zaman Prasejarah dimusnahkan ialah generasi masa kini tidak dapat mengetahui kehidupan manusia masa silam. Penyelidik tidak mendapat bukti kukuh untuk membuat kajian tentang Zaman Prasejarah. Kita tidak dapat mengambil iktibar tentang kehidupan manusia Zaman Prasejarah. Warisan sejarah negara yang berharga akan hilang. Menghapuskan tamadun bangsa yang sepatutnya dipulihara. Mengagungkan budaya dari luar kerana tidak mengetahui sejarah negara sendiri.

Power KBAT

1. (a) Mengadakan lawatan ke lokasi bersejarah.
- (b) Mematuhi undang-undang warisan benda purba.
- (c) Menjadikan artifak tersebut sebagai sumber sejarah negara.
- (d) Mewartakan kawasan bersejarah sebagai kawasan warisan negara.
- (e) Membina lebih banyak muzium dan menarik orang ramai datang ke muzium tersebut.
- (f) Menubuhkan Kelab Arkeologi di sekolah untuk menanam minat pelajar tentang warisan sejarah negara.
2. (a) Menganjurkan bengkel reka cipta.
- (b) Mengadakan pertandingan reka cipta.
- (c) Memperkenalkan subjek reka cipta di sekolah.
- (d) Mengiktiraf hasil reka cipta pereka tempatan.
- (e) Menggalakkan pembangunan dan penyelidikan (R&D).

- (f) Memberi galakan dan menawarkan sumber kewangan bagi projek reka cipta.

Mengenal Tamadun

4.1 Maksud Tamadun

1. (a) Arab
- (b) Yunani
- (c) Arab
- (d) Inggeris
- (e) Melayu
2. (a) Bandar atau kota.
- (b) Tanah atau rumah yang didiami oleh masyarakat, tahap kemajuan, dan memperoleh kekayaan.
- (c) Tahap pembangunan manusia dan organisasi yang dianggap paling maju.
- (d) Kawasan, daerah, bandar, kota, kampung, dan kawasan yang digunakan untuk bercucuk tanam.
3. (a) *civitas*
- (b) kebudayaan
- (c) maju
- (d) kesenian
- (e) *madana*
- (f) bercucuk tanam
- (g) kemajuan
4. (a) pencapaian
- (b) kebendaan
- (c) seni bina
- (d) percukaian
- (e) hasil cipta
- (f) kehidupan

4.2 Konsep Tamadun

5. (a) ✓
- (b) ✗
- (c) ✓
- (d) ✗
- (e) ✗
- (f) ✗
- (g) ✓
6. (a) Tamadun ialah keadaan kehidupan insan bermasyarakat yang mencapai taraf kehalusan tatasusila dan kebudayaan yang luhur bagi seluruh masyarakatnya.
- (b) Tamadun merujuk kepada suatu sistem masyarakat yang memperkasakan sistem politik, ekonomi, sosial, kesenian, dan kebudayaan.
7. (a) masyarakat ; budaya
- (b) teknologi ; ekonomi
- (c) lahiriah ; kebudayaan
8. (a) Pada pendapat saya, konsep tamadun tidak hanya mementingkan pencapaian dalam bentuk pembandaran atau pembinaan kota tetapi mestilah diiringi dengan pencapaian dalam aspek rohaniah, tatasusila, dan moral.

Sekiranya manusia hanya mementingkan pencapaian lahiriah, maka akan lahir manusia yang memiliki akhlak yang buruk dan membentuk masyarakat yang tidak bermoral. Kita hendaklah mementingkan pencapaian lahiriah dan rohaniah supaya menjadi manusia yang berjaya dan memiliki akhlak yang mulia.
(*Mana-mana jawapan yang munasabah*)

- (b) Memiliki akhlak yang buruk.
Mengamalkan perbuatan tidak bermoral.
Kes jenayah dan gejala sosial berleluasa.
Melahirkan masyarakat yang mementingkan diri sendiri.
Menjejaskan kestabilan politik, ekonomi, dan sosial negara.
Menghadapi zaman kegelapan kerana tiada petunjuk dalam kehidupan.
(*Mana-mana jawapan yang munasabah*)

9. Aktiviti PAK-21 berdasarkan pemerhatian guru.

4.3 Ciri-ciri Tamadun Awal Dunia

10. (a) Pertanian dan perdagangan
(b) Sistem pemerintahan
(c) Pembentukan bandar
(d) Pengkhususan pekerjaan
(e) Tulisan dan penyimpanan rekod
(f) Teknologi
(g) Organisasi sosial
(h) Agama dan kepercayaan
(i) Kesenian dan kesusasteraan
11. (a) Pembentukan bandar
(b) Tulisan dan penyimpanan rekod
(c) Organisasi sosial
(d) Sistem pemerintahan
(e) Agama dan kepercayaan
(f) Teknologi
(g) Pertanian dan perdagangan
(h) Pengkhususan pekerjaan
(i) Kesenian dan kesusasteraan
12. (a) tersusun
(b) pasar
(c) kota
(d) perparitan
13. (a) Mengurus pemerintahan
(b) Pendeta
(c) Bangsawan dan pendeta
(d) Undang-undang
(e) Menjejaskan sistem ekonomi dan sosial
(f) Bijaksana dan berwawasan
14. (a) Sistem beraja
(b) Bijaksana, cinta akan keamanan, bersikap adil, bertanggungjawab.
(c) Menjamin kestabilan politik, ekonomi, dan sosial masyarakat.
(d) Keruntuhan tamadun dan masyarakatnya hidup dalam kemunduran.
(e) Pemimpin berwibawa, keamanan, kemakmuran ekonomi, dan hubungan baik dengan kuasa luar.
(f) Bencana alam, serangan musuh, pemberontakan rakyat, perebutan kuasa dan penjajahan kuasa asing.

15. A – Firaun
B – Wazir, pegawai kanan, golongan agama, dan bangsawan
C – Golongan penyalin / penulis
D – Artisan dan karyawan
E – Petani dan buruh
F – Pembantu rumah dan hamba

Power PT3

Bahagian A

1. C	2. D	3. D	4. A	5. C
6. A	7. B	8. B	9. D	10. A

Bahagian B

1. (a) (i) Berasal daripada perkataan *civitas* yang bermaksud bandar atau kota. Tahap kemajuan dalam kehidupan masyarakat dicapai dalam bidang kebudayaan, sistem kerajaan, sains, dan industri.
(ii) Disebut *civilisation*, iaitu tahap pembangunan manusia dan organisasi yang dianggap paling maju. Tahap pembangunan tersebut merangkumi pengetahuan, kesenian, kepercayaan, moral, undang-undang, adat, dan kebolehan manusia atau organisasi.
(b) (i) Tanah atau rumah yang didiami oleh masyarakat, tahap kemajuan, dan memperoleh kekayaan.
(ii) Kawasan, daerah, kota, bandar, kampung, dan kawasan yang digunakan untuk bercucuk tanam.
(iii) Aspek kebendaan dalam kehidupan dan bersifat umum kepada semua manusia.
(c) Sebab kehidupan manusia berubah ialah untuk membina kehidupan yang lebih baik. Manusia berusaha mendapatkan kesejahteraan dalam kehidupan. Nilai kreatif dan inovatif manusia menyebabkan manusia menyesuaikan kehidupan mereka dengan alam sekeliling. Kebijaksanaan manusia untuk memanfaatkan sumber alam.
2. (a) (i) Teknologi / Organisasi sosial / Agama dan kepercayaan
(ii) Pertanian dan perdagangan / Pembentukan bandar / Pengkhususan pekerjaan
(iii) Tulisan dan penyimpanan rekod / Sistem pemerintahan / Kesenian dan kesusasteraan
(b) (i) Pusat kegiatan politik
(ii) Pusat tumpuan penduduk
(iii) Pusat ekonomi dan kebudayaan
(c) Jika sistem tulisan tidak wujud, masyarakat tidak dapat mencatat peristiwa penting dan tidak dapat menyimpan rekod. Manusia juga akan menjadi buta huruf dan tidak dapat menyampaikan dan menyebarkan ilmu. Penulisan undang-undang tidak dapat dilakukan dan urusan pentadbiran tidak dapat berjalan lancar.

Bahagian C

1. (a) (i) Kegiatan pertanian dalam tamadun awal telah meningkatkan kehidupan masyarakat. Perkembangan kegiatan pertanian ialah pembinaan saluran, pengenalan kincir air, penciptaan pelbagai peralatan, dan pembinaan teres di tanah tinggi.
(ii) Kerajaan dibentuk untuk menguruskan hal pemerintahan di negara-kota kesan daripada pembentukan bandar. Pada peringkat awal, pendeta mengetuai pemerintahan kemudiannya diganti oleh raja. Raja yang memerintah negara-

kota akan dibantu oleh golongan bangsawan dan pendeta.

- (b) Sistem tulisan wujud kira-kira 5,000 tahun lalu. Pengenalan tulisan membezakan kehidupan Zaman Prasejarah dan sejarah. Manusia mencipta tulisan menggunakan simbol abstrak untuk melahirkan pebagai idea. Fungsi tulisan adalah untuk menyimpan rekod penting tentang diri dan masyarakat. Tulisan pertama menggunakan simbol gambar atau piktograf.
- (c) Agama menjadi pendorong dan membimbing manusia ke jalan kebenaran. Suruhan dalam agama melahirkan insan yang berpekeriti mulia. Larangan dalam ajaran agama mampu membendung tingkah laku negatif. Agama menjadi penenang dan memberi keseimbangan kepada kehidupan manusia. Agama mengajar manusia tentang nilai moral dan nilai murni dalam kehidupan. Agama melahirkan manusia yang mampu memanfaatkan sumber alam dengan bijaksana.

Power KBAT

- Bandar menjadi pusat pertemuan masyarakat, pusat kegiatan ekonomi, pusat pentadbiran, dan pusat ibadat.
- Bandar yang penuh kehijauan, tenang, tidak sesak, bebas daripada pencemaran, bebas daripada jenayah, penduduknya hidup aman damai, dan dilengkapi pelbagai kemudahan.
- Kos sara hidup yang tinggi, kadar jenayah yang membimbangkan, gejala vandalisme, kegiatan gangster, kesesakan lalu lintas, sikap mementingkan diri, gejala sosial, dan dibanjiri warga asing.
- Menanam pokok, menjaga kebersihan, menjalin hubungan baik antara penduduk, dilengkapi kemudahan moden, dan diawasi oleh pihak polis.

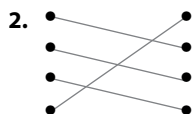

Tamadun Awal Dunia

5.1 Empat Lokasi Tamadun Awal Dunia

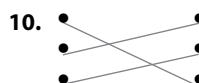
1. **A** – Tamadun Mesir Purba
B – Tamadun Mesopotamia
C – Tamadun Indus
D – Tamadun Huang He

3. (a) Tanah di antara dua sungai, iaitu Sungai Tigris dan Sungai Euphrates yang mengalir dari kawasan pergunungan Turki sehingga tanah pamah di Iraq.
(b) Berkembang sejak Zaman Neolitik (5,000 SM – 700 SM) dan menjadi pusat tamadun awal sekitar tahun 3,500 SM.
(c) Kawasan yang terletak di antara Laut Mediterranean dan Teluk Parsi dan berkembang menjadi sebuah bandar yang besar.
(d) (i) Kerajaan Sumeria
(ii) Kerajaan Chaldea
4. (a) ✓
(b) ✗
(c) ✗
(d) ✓

- (e) ✓
(f) ✓

5. (a) lumpur ; pertanian
(b) makanan ; pengangkutan
(c) petempatan ; negara-kota
6. (a) Kerajaan Baharu
(b) Kerajaan Purba
(c) Kerajaan Pertengahan
7. (a) Sungai Indus
(b) Punjab
(c) nomad
(d) kekal
(e) banjir
(f) barli
(g) kapas
(h) Mesir Purba
(i) bandar
8. (a) (i) Mohenjor Daro ; Harappa
(ii) Harappa
(b) (i) Sistem paip dan pembentukan yang canggih.
(ii) Dikelilingi dinding bata tebal sepanjang 4.8 kilometer.
(c) (i) Kreatif
(ii) Inovatif
9. (a) D
(b) E
(c) C
(d) A
(e) B

5.2 Perbandingan Sumbangan Tamadun Awal

11. (a) negara kota ; empayar ; Kod Hammurabi
(b) mutlak ; keamanan ; kehidupan
(c) pendeta ; keagamaan ; arkeologi
(d) politik ; ekonomi ; syurga
12. Tamadun Mesir Purba – Merupakan kegiatan utama. Majoriti penduduk ialah petani. Petani membayar sewa tanah kepada raja.
Tamadun Indus – Menanam gandum dan barli. Menternak lembu dan kambing.
Tamadun Huang He – Menanam sekoi, padi, gandum, dan barli. Menternak lembu, kambing, ayam, dan babi.
13. (a) Mesopotamia
(b) Huang He
(c) Mesir Purba / Indus
(d) Huang He
(e) Mesopotamia
(f) Mesopotamia
(g) Indus
(h) Mesir Purba
(i) Mesopotamia
(j) Mesir Purba
(k) Huang He
(l) Indus
(m) Mesir Purba

14. (a) Sfinks
(b) Taman Tergantung Babylon
(c) Piramid
(d) Zigurat
15. (a) Pendeta
(b) Sungai Nil
(c) Mengukir pada batu
(d) Kawasan perkuburan firaun
(e) Anyang
(f) Mementingkan keamanan
16. Aktiviti PAK-21 berdasarkan pemerhatian guru.
17. Tamadun Mesir Purba
- Firaun mengamalkan kuasa mutlak dan memerintah negara seperti kuasa tuhan. Firaun menjaga keamanan dan kemakmuran ekonomi. Firaun mempercayai kehidupan selepas mati. Mereka menghormati mayat untuk dikebumikan.
 - Terdapat lukisan di dinding bangunan dan kuil. Melakar hasil seni di tembok batu sebagai lukisan dinding dan di kawasan perkuburan.
 - Pembinaan sfinks dan rumah ibadat. Pembinaan piramid yang menjadi kawasan perkuburan firaun.
- Tamadun Indus
- Pendeta mengetuai pemerintahan dan mempunyai pengaruh besar dalam pentadbiran dan keagamaan. Kajian arkeologi menunjukkan tiada bukti wujudnya pemerintahan beraja di Lembah Sungai Indus.
 - Pengenalan tulisan piktograf. Menghasilkan balang yang mempunyai ukiran geometri dan motif alam. Menghasilkan kerja logam seperti tembaga, gangsa, dan batu permata. Menghasilkan patung daripada batu dan logam.
 - Pembinaan kolam mandi besar. Kota dibina mengikut grid yang tepat. Pembinaan dewan perhimpunan dan jelapang. Pembinaan sistem paip dan pembentungan. Air mandian disalurkan ke dalam longkang batu-bata di bawah jalan raya.
18. (a) Pembinaan sistem tali air. Penciptaan tulisan kuneiform. Penciptaan roda, sauh, dan bajak. Mencipta kertas daripada papyrus. Mencipta emas dan rekaan berasaskan gangsa. Perkembangan pesat dalam bidang astronomi dan matematik seperti pengenalan kalendar 12 bulan, membahagikan masa kepada 60 minit, pengenalan sistem nombor berasaskan 60, membahagikan bulatan kepada 360 darjah, mencerap pergerakan bulan, planet, dan binatang, dan mencipta formula bagi mengira pelbagai bentuk geometri.
- (b) Membina terusan. Mencipta benang sutera, wang syiling, dan kompas magnetik. Mencipta tulisan daripada lukisan. Mencipta alat pertanian daripada kayu dan besi. Kemajuan dalam pengangkutan jalan dan pembinaan terusan. Pengenalan teknologi pembajakan dan penciptaan cangkul dan sabit.

Power PT3

Bahagian A

1. B	2. D	3. D	4. C	5. A
6. D	7. B	8. D	9. C	10. D

Bahagian B

1. (a) (i) Sungai Nil
(ii) Sungai Tigris dan Sungai Euphrates

- (iii) Sungai Indus
(iv) Sungai Huang He
- (b) (i) Lokasi petempatan penduduk yang berkembang menjadi negara kota.
(ii) Membekalkan air bagi tanaman.
(iii) Menjadi alat perhubungan.
(iv) Memenuhi keperluan asas kepada manusia.
- (c) (i) Kebijaksanaan pemerintah
(ii) Keamanan dan perpaduan rakyat
2. (a) (i) Kerajaan Purba
(ii) Kerajaan Pertengahan
(iii) Kerajaan Baharu
- (b) (i) Membuka bandar Memphis yang kemudiannya menjadi ibu kota kerajaan.
(ii) Membina banyak monumen terkenal berupa berhala.
(iii) Memperkenalkan Kod Undang-undang Hammurabi
- (c) (i) Ancaman dan serangan musuh.
(ii) Kekurangan sumber alam dan hasil negara.
(iii) Berlaku bencana alam seperti gempa bumi.
(iv) Kelemahan ketenteraan dan benteng pertahanan.

Bahagian C

1. (a) (i) Tamadun Mesir Purba terletak di lembah Sungai Nil yang merupakan sungai terpanjang di dunia. Menurut Herodotus, Mesir dianggap sebagai Hadiah Sungai Nil kerana Sungai Nil membanjiri kawasan sekitarnya setiap tahun dengan membawa lumpur hitam yang subur untuk pertanian. Kawasan lembah terbesar di dunia ini menjadi kawasan subur dan berkembang menjadi negara-kota.
- (ii) Tamadun terawal dunia yang terletak di barat daya Asia. Mesopotamia bermaksud tanah di antara dua sungai, iaitu Sungai Tigris dan Sungai Euphrates yang mengalir dari kawasan pergunungan Turki sehingga tanah pamah di Iraq. Bermula sejak Zaman Neolitik (5,000 SM. – 700 SM.). Wilayah Mesopotamia berkembang menjadi pusat tamadun awal sekitar tahun 3,500 SM.
- (b) Jalan raya dibina selebar 30 kaki. Pembinaan sistem paip dan pembentungan yang canggih. Rumah dibina pelbagai saiz sehingga tiga tingkat. Kotanya dibina mengikut grid yang tepat. Kota dikelilingi dinding bata yang tebal sepanjang 4.8 kilometer. Dinding tersebut dibina bagi mengelakkan banjir. Pembinaan benteng di dalam kota bagi melindungi keluarga diraja. Pembinaan dinding yang memisahkan kawasan perumahan antara satu sama lain.
- (c) Menjadikan bandar bersih dan indah. Selamat daripada bencana alam seperti banjir dan tanah runtuh. Bebas daripada jenayah seperti samun dan curi. Bandar dalam taman yang dihiasi pokok-pokok hijau. Bebas daripada pencemaran alam sekitar. Dilengkapi dengan pelbagai kemudahan. Bangunan warisan sejarah dipelihara dan dipulihara untuk tatapan pelancong. Pembinaan bangunan moden sebagai mercu tanda negara.

Power KBAT

1. (a) (i) Diketahui oleh Firaun
(b) Hieroglif
(c) Pertanian dan perdagangan
(d) Piramid, sfinks, dan tempat ibadat

2. Buta huruf, suka berperang, bersikap ganas, tidak bermoral, terlibat dengan jenayah, tidak berperikemanusiaan, mundur, dan ketinggalan dalam teknologi.
3. Meningkatkan pengetahuan dan kemahiran, berdaya saing, mengukuhkan perpaduan, menguasai teknologi terkini, cinta akan keamanan, patriotik, berusaha memajukan diri, bangsa, agama, dan negara.

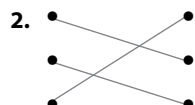

Peningkatan Tamadun Yunani dan Rom

6.1 Tamadun Yunani

1. (a) Laut Aegean
(b) sukan
(c) pelayar
(d) kampung
(e) Sparta
(f) penduduk
(g) *acropolis*
(h) pertanian

Peningkatan Pemerintahan dan Pentadbiran 6.2 Tamadun Yunani

3. (a) Oligarki
(b) Aristokrasi
(c) Demokrasi
4. (a) Monarki
(b) Aristokrasi
(c) Oligarki
(d) Demokrasi
(e) Tirani
5. (a) ✓
(b) ✗
(c) ✓
(d) ✓
(e) ✗
(f) ✓
6. (a) keadilan
(b) peperangan
(c) percukaian
(d) duta
(e) antarabangsa
(f) lelaki
7. (a) Majistret
(b) Majlis
(c) Juri
8. (a) Melaksanakan keputusan Dewan Perhimpunan. Bertanggungjawab mengendalikan jabatan-jabatan kerajaan. Kuasa Majlis tidak mengatasi kuasa Dewan Perhimpunan.

- (b) Merupakan kakitangan kerajaan. Melaksanakan dasar-dasar yang diputuskan oleh Majlis. Mengurus hal pendidikan, percukaian, dan sebagainya.
- (c) Menjadi pemutus kepada sesuatu kes. Pesalah akan merayu terus kepada warganegara. Kuasa pengadilan terletak pada warganegara Athens.

9. Aktiviti PAK-21 berdasarkan pemerhatian guru.

10. (a) terhad
(b) Dua
(c) Majlis
(d) *Ephors*
(e) 60
(f) wanita
11. (a) (i) Kanak-kanak seawal umur 7 tahun dan kaum wanita dilatih menjadi anggota tentera
(ii) Kaum wanita menjalani latihan fizikal seperti berlari, bertinju, menari, dan menyanyi di khalayak ramai.
(b) Disiplin ; Taat setia
(c) Tidak sesuai. Malaysia mengamalkan amalan demokrasi yang memberi hak bersuara, kebebasan berpolitik, dan menyokong hak asasi manusia. Sistem ketenteraan mementingkan aspek pertahanan, menggunakan kekuatan senjata, dan melancarkan peperangan yang boleh mengancam nyawa dan keselamatan rakyat.
(*Mana-mana jawapan yang munasabah*)

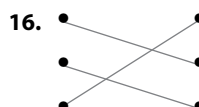
6.3 Tamadun Rom

12. (a) Macedonia
(b) empayar
(c) Latium
(d) pertanian
(e) kapal
(f) Republik
(g) Pax Romana
(h) keamanan
(i) Afrika
(j) ekonomi
13. (a) Patrician
(b) Plebian
(c) Hamba

6.4 Peningkatan Seni Bina dalam Tamadun Rom

14. (a) Dasar pemerintah
(b) Sumber alam dan buruh
(c) Kepakaran
(d) Pendidikan
(e) Kewangan
(f) Teknologi
15. (a) bulat
(b) melengkung
(c) simen
(d) dalaman
(e) Yunani
(f) besar

17. (a) (i) Tempat duduk penonton bertingkat-tingkat.
(ii) Tempat untuk mengadakan persembahan dan pertandingan bersaiz besar.
- (b) Mempunyai ilmu pengetahuan / Membuktikan kemakmuran / Memiliki kemahiran / Cekal, sabar, kreatif, inovatif, rajin / Ingin menunjukkan keagungan tamadun dan bangsa / Mempunyai pemimpin yang berwibawa / Berpandangan jauh
- (c) Menawarkan lebih banyak kursus seni bina di institusi pengajian tinggi / Menjalinkan kerjasama dengan pakar luar negara / Membina bangunan bercirikan pengaruh tempatan / Mengadakan pertandingan/ Menawarkan pinjaman kepada syarikat pembinaan tempatan

Power PT3

Bahagian A

1. D 2. A 3. C 4. A 5. A
6. A 7. A 8. A 9. D 10. C

Bahagian B

1. (a) (i) Berkembang di Semenanjung Greece.
(ii) Pulau-pulau bertaburan di Laut Aegean.
(iii) Dikelilingi Laut Mediterranean.
- (b) (i) Menjadi ibu kota.
(ii) Pusat tumpuan masyarakat.
(iii) Dianggap sebagai tanah suci kurniaan Dewa.
- (c) (i) Penglibatan rakyat dalam hal ehwal negara.
(ii) Sistem demokrasi mengamalkan kebebasan bersuara dan berpolitik.
(iii) Menjamin rasa kebersamaan antara rakyat.
(iv) Mengelakkan perasaan tidak puas hati rakyat.
2. (a) (i) Membina Colosseum.
(ii) Membina tembok pertahanan.
(iii) Membina tempat mandi awam.
- (b) (i) Saiz yang besar.
(ii) Penggunaan marmar dan siling.
(iii) Kubah bulat dan bumbung melengkung.
- (c) (i) Mewartakannya sebagai tempat bersejarah.
(ii) Membaik pulih tanpa menjejaskan keasliannya.
(iii) Menjadikan bangunan bersejarah sebagai lokasi pelancongan.
(iv) Menggalakkan sejarawan membuat kajian dan penyelidikan tentang bangunan bersejarah.

Bahagian C

- (a) Sistem demokrasi di Athens melalui beberapa tahap perkembangan. Sebelum sistem demokrasi ini diasaskan oleh Solon pada tahun 594 SM, Athens melalui sistem pemerintahan bercorak monarki, oligarki, aristokrasi dan tirani. Sistem demokrasi di Athens merupakan demokrasi langsung, iaitu setiap warganegara Athens terlibat secara langsung dalam perbincangan dan perdebatan bagi menentukan dasar dan peraturan di Athens termasuk soal ekonomi, politik, dan sosial. Pada zaman pemerintahan Pericles (495 – 429 SM), penekanan diberi kepada kuasa rakyat bagi memantapkan sistem demokrasi.
- (b) Keanggotaan Dewan Perhimpunan
Terdiri daripada warganegara lelaki Athens. Memegang jawatan selama enam bulan hingga setahun. Bersidang sekurang-kurangnya tiga kali dalam sebulan. Semua warganegara dibenarkan menghadiri perhimpunan. Boleh mengemukakan pandangan tentang dasar pentadbiran.

Fungsi Dewan Perhimpunan

- Melantik Ahli Majlis. Berfungsi sebagai mahkamah orang awam. Menggubal undang-undang.
 - Menerima duta dari negara asing. Mengeluarkan deklarasi peperangan. Menjalinkan perjanjian dengan negara lain. Membincangkan hal kewangan dan percukaian.
- (c) Menyuarakan pendapat pada saluran yang betul. Menganggotai mana-mana parti politik yang sah. Mendaftar sebagai pemilih. Mengundi dalam pilihan raya. Menjadi calon pilihan raya. Bertanding atas nama parti atau calon bebas. Memilih pemimpin yang bertanggungjawab. Tidak menyertai demonstrasi haram atau rusuhan. Tidak menganggotai pertubuhan haram. Menghormati hak kaum lain. Patuh pada undang-undang negara. Mengekalkan perpaduan kaum.

Power KBAT

1. Menghubungkan bandar-bandar utama, memudahkan pergerakan tentera, dan menjadi sistem pengangkutan utama.
2. Dibina secara berlapis-lapis menggunakan batu besar, batu kecil, dan batu kerikil. Tahan kuat untuk menahan beban dan pergerakan pasukan tentera. Luasnya kira-kira empat kaki (1.3 meter) tebal dan 20 kaki (6.7 meter) lebar. Terdapat batu tanda bagi menunjukkan jarak satu kawasan dengan kawasan lain. Di tepi jalan raya, terdapat longkang untuk mengalirkan air agar tidak bertakung di atas jalan raya.
3. Kecuaian memandu, memandu secara terburu-buru, buli jalan raya, melanggar undang-undang jalan raya, dan memandu melebihi had laju.
4. Mematuhi peraturan jalan raya, memandu dengan berhati-hati, bertolak ansur, tidak memandu melebihi had laju, memastikan kenderaan dalam keadaan baik, serta mengamalkan nilai sabar, bertanggungjawab, dan prihatin.

Peningkatan Tamadun India dan China

7.1 Tamadun India

1. (a) tamadun Indus
(b) Lembah Ganges
(c) *janapada*
(d) *mahajanapada*
(e) Magadha
(f) Maurya
2. (a) Peluasan kuasa memerlukan pembiayaan yang secukupnya daripada perbendaharaan kerajaan.
(b) Sumber manusia yang cukup menjamin kerajaan dapat ditadbir dengan baik dan berkesan.
(c) Pemerintahan yang diketuai oleh raja menentukan dasar peluasan kuasa sesuatu kerajaan.
(d) Pasukan tentera yang kuat diperlukan untuk mempertahankan negara daripada serangan musuh.
(e) Pemerintah yang bijaksana tidak hanya menggunakan kekuatan tentera sebaliknya turut mementingkan aspek keagamaan dan kemanusiaan.

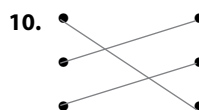

3. (a) Peluasan kuasa yang dilakukan oleh sesebuah kerajaan dengan menguasai wilayah lain menggunakan kekuatan ketenteraan.
(b) Dasar pemerintah, kekuatan ketenteraan, dan disiplin pasukan tentera.
(c) Dinasti Nanda, Dinasti Maurya, dan Dinasti Gupta.
(d) Berlaku kematian, kecederaan, dan kemusnahan harta benda.
(e) Pasukan tentera digunakan untuk mempertahankan negara daripada serangan musuh dan menjaga kedaulatan kerajaan.
4. Dinasti Nanda
(a) 20,000 orang
(b) 3,000 orang
(c) 200,000 orang
Dinasti Maurya
(a) 30,000 orang
(b) 9,000 orang
(c) 600,000 orang
5. (a) ketenteraan
(b) Kalinga
(c) Buddha
(d) Tibet
(e) Sri Lanka
(f) Gupta
6. (a) Memberi penekanan kepada aspek keagamaan dengan mengembangkan agama Buddha.
(b) Menyedari kesan peperangan yang mengorbankan banyak nyawa dan kehilangan harta benda.
(c) Mengukuhkan pembinaan negara dan memberitahu rakyat tentang undang-undang yang ditetapkan dalam pemerintahan Asoka.
(d) Toleran, bertanggungjawab, mementingkan keamanan dan kesejahteraan rakyat.

7. Aktiviti PAK-21 berdasarkan pemerhatian guru.

PBD 7.2 Tamadun China

8. (a) pusat kerajaan
(b) Shi Huangdi
(c) ekonomi dan sosial
(d) Gaozu
(e) Laluan Sutera
9. Dinasti Qin
(a) 221 SM – 206 SM
(b) Raja Zheng / Maharaja Shi Huangdi
(c) Xianyang
(d) Meliputi bahagian utara sehingga Gurun Gobi dan selatan China bersempadan dengan Vietnam.
Dinasti Han
(a) 206 SM- 220 M
(b) Liu Bang / Maharaja Gaozu
(c) Han awal – Chang'an ; Han Akhir - Loyang
(d) Meliputi utara China, sempadan Vietnam di selatan dan bahagian utara Korea di sebelah timur serta Turkestan di bahagian barat.

10. (a) perkhidmatan awam
(b) Konfusianisme
(c) rakyat
(d) pegawai kerajaan
(e) etika
11. Aktiviti PAK-21 berdasarkan pemerhatian guru.
12. (a) Menghafal tulisan dan buku suci tanpa memahami maknanya.
(b) Menulis karangan dan sajak.
(c) Menterjemah dan menginterpretasikan buku suci serta mempelajari etika, upacara, adat istiadat, dan tanggungjawab rakyat kepada raja dan negara.
13. (a) Menaikkan nama keluarga, kaum, dan kampung. Membolehkan seseorang menerima penghormatan. Meningkatkan taraf sosial ke arah kehidupan yang lebih baik. Melahirkan pelajar dan sarjana yang bertanggungjawab menjadi pentadbir dalam kerajaan.
(b) Semasa pemerintahan Maharaja Wu dalam Dinasti Han pada tahun 29 SM.
(c) Menilai pencapaian pelajar, menggalakkan persaingan, menjadi motivasi untuk mencapai kejayaan, dan memperbaiki kelemahan.

Power PT3

Bahagian A

1. B	2. A	3. D	4. B	5. A
6. D	7. B	8. A	9. D	10. D

Bahagian B

1. (a) (i) Infantri (tentera berjalan kaki).
(ii) Kavalri (tentera berkuda).
(iii) Tentera bergajah.
(b) (i) Kedudukannya yang strategik.
(ii) Menjadi tumpuan penduduk.
(iii) Selamat daripada ancaman musuh.
(c) (i) menguatkan pasukan tentera darat, laut, dan udara.
(ii) Membina markas dan kubu tentera.
(iii) Memiliki teknologi persenjataan moden.
(iv) Mengadakan latihan ketenteraan dengan pasukan tentera dari negara maju.
2. (a) (i) Penubuhan sekolah tinggi di Chang'an.
(ii) Penubuhan sekolah di daerah dan wilayah.
(iii) Pengenalan teknologi pembuatan kertas oleh Cai Lun.
(b) (i) Menghafal
(ii) Memahami
(iii) Menulis dan menterjemah
(c) (i) Nilai kepimpinan yang boleh dicontohi daripada Asoka ialah menekankan sifat belas kasihan, berperikemanusiaan, menghargai nyawa, dan mementingkan keamanan.
(ii) Nilai kepimpinan yang boleh dicontohi daripada pemerintah China ialah mementingkan pendidikan dan berusaha melahirkan rakyat yang berilmu demi membina sebuah negara bangsa yang cemerlang.

Bahagian C

1. (a) Kerajaan Magadha di timur laut India menjadi kuasa yang kuat antara tahun 540 – 490 SM. Faktor kekuatan kerajaan Magadha dikaitkan dengan lokasi strategik di Lembah Ganges. Membolehkannya mengawal laluan perdagangan di Sungai Ganges. Memainkan peranan penting dalam tahap perubahan sistem politik di India melalui peluasan kuasa. Menjadi asas kewujudan Dinasti Nanda, Maurya, dan Gupta.
- (b) Dasar pemerintahan – Raja yang mengetuai kerajaan mengamalkan dasar peluasan kuasa. Kewangan – Peluasan kuasa memerlukan pembiayaan yang kukuh daripada perbendaharaan kerajaan. Sumber manusia – Sumber manusia yang cukup menjamin kerajaan dapat ditadbir dengan baik dan berkesan. Kekuatan ketenteraan – Pasukan tentera yang kuat diperlukan untuk mempertahankan negara daripada serangan musuh. Diplomasi keagamaan – Pemerintah yang bijak tidak hanya menggunakan kekuatan tentera sebaliknya turut mementingkan aspek keagamaan dan kemanusiaan.
- (c) Mementingkan keamanan, menghargai nyawa, mengelakkan peperangan, mengamalkan toleransi, cinta kepada negara dan mengutamakan agama dalam kehidupan.

Power KBAT

1. Menyatukan kerajaan-kerajaan kecil, membentuk empayar, meluaskan kawasan takluk, mendapatkan bahan mentah, menguasai perdagangan, dan menyebarkan budaya.
2. Mencetuskan peperangan, membawa kematian, mendatangkan kecederaan, memusnahkan harta benda, menjejaskan keamanan, dan menghapuskan budaya tempatan.
3. Menghormati kedaulatan negara lain, melanggar hak asasi manusia, mematuhi piagam PBB, mengelakkan kematian, mengelakkan kemusnahan alam, dan mengekalkan keamanan sejagat.
4. Adil, tegas, bijaksana, amanah, berwibawa, berwawasan, cinta akan negara, tidak mengutamakan kepentingan peribadi, dan mementingkan kesejahteraan rakyat.

Tamadun Islam dan Sumbangannya**8.1 Latar Belakang Masyarakat Arab Sebelum Kedatangan Islam**

1. (a) ✓
(b) X
(c) X
(d) ✓
(e) X
2. (a) Hadhari
(b) perniagaan
(c) nomad
(d) syeikh
(e) berani
(f) assabiyah
(g) pengaruh

3. Badwi – Menternak binatang seperti unta, biri-biri, dan kambing secara nomad untuk mendapatkan rumput dan air. Mereka mengamalkan sistem tukar barang dengan menukarkan binatang dan hasil ternakan dengan barangan keperluan seperti kurma dan pakaian.

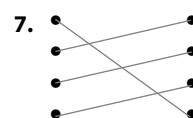
Hadhari – Berdagang secara kafilah, iaitu membawa barang dagangan merentasi padang pasir. Perniagaan yang dijalankan hanya mementingkan keuntungan, mengamalkan riba, dan menipu timbangan.

4. (a) Yahudi
(b) Hunafa'
(c) Majusi
(d) Wathani
(e) Nasrani
(f) Animisme

Kemunculan dan Perkembangan Tamadun**8.2 Islam**

5. (a) F
(b) C
(c) D
(d) B
(e) A
(f) E
6. Secara rahsia – Selama tiga tahun. Siti Khadijah, Ali bin Abi Talib, Zaid bin Harithah, dan Abu Bakar al-Siddiq memeluk Islam. Dakwah Islam dijalankan melalui sahabat baginda dan di rumah al-Arqam bin Abi al-Arqam.

Secara terang-terangan – Dakwah kepada kaum keluarga baginda melalui pertemuan di Bukit Safa. Mendapat tentangan bapa saudara baginda, iaitu Abu Lahab. Baginda tabah menghadapi tentangan daripada orang Arab Quraisy yang enggan menerima Islam pada awalnya.

8. (a) Damsyik ; India ; Andalusia
(b) Baghdad ; kegemilangan ; Samaniyah
(c) Anatolia ; Balkan ; Alam Melayu
9. (a) Pendekatan berdakwah secara diplomasi dan bijaksana telah menarik minat masyarakat lain untuk memeluk Islam.
(b) Hubungan baik antara pedagang Arab dengan pedagang asing di Asia dan Afrika menyebabkan Islam mudah diterima di negara tersebut.
(c) Keseimbangan rohani dan jasmani menjadikan tamadun Islam berjaya melahirkan masyarakat yang maju.
(d) Hubungan diplomatik terjalin antara kerajaan Islam dengan negara lain seperti di Eropah telah menarik minat orang Eropah untuk mengikuti perkembangan Islam.
(e) Amalan toleransi, keterbukaan, dan tolak ansur membolehkan tamadun Islam diterima umum.
(f) Tamadun Islam berdasarkan prinsip kesaksamaan dan keadilan. Kewujudan pelbagai bangsa dan bahasa di dunia berjaya membentuk ummah bersaudara.
(g) Pembukaan wilayah baharu berlaku sejak zaman Khulafa al-Rasyidin telah membolehkan Islam tersebar luas. Contohnya Iraq, Mesir, dan Syam (Syria).

10. Aktiviti PAK-21 berdasarkan pemerhatian guru.

Ketokohan Nabi Muhammad SAW sebagai Pemimpin

11. (a) Pemimpin masyarakat
(b) Pembangun ekonomi
(c) Pemimpin tentera
(d) Pemimpin negara
12. (a) A
(b) B
(c) A
(d) C

8.4 Sumbangan Tamadun Islam kepada Dunia

13. Politik
(a) syura
(b) ummah
(c) keadilan
Ekonomi
(a) riba
(b) Baitulmal
(c) pertanian
Sosial
(a) intelektual
(b) wanita
(c) sains
14. Al-Biruni – Kajian utama beliau dalam bidang kartografi (peta) dan geografi.
Ibn Battuta – Pernah belayar sampai ke India dan Alam Melayu.
Al-Kindi – Pengkaji Eropah seperti Roger Bacon dan Descartes terpengaruh dengan idea beliau.

Sumbangan Tamadun Islam dalam Bidang Seni Bina

15. (a) kukuh
(b) perasaan
(c) cahaya
(d) lelaki
(e) ruang
16. (a) Pembinaan menara, mihrab, dan mimbar
(b) Menyesuaikan reka bentuk dengan iklim setempat
(c) Menggalakkan perhiasan yang indah
(d) Menghasilkan keunikan reka bentuk
17. (a) Penggunaan kubah sebagai struktur utama bumbung. ; Mempunyai banyak menara di sisi masjid untuk memperkukuh sistem struktur.
(b) Pintu gerbang yang besar sebagai pintu masuk utama. ; Bumbung berbentuk bawang dan lengkung yang menirus.
(c) Mengikut kesesuaian budaya dan seni bina tempatan. ; Mengambil inspirasi rumah tradisional, kuil, dan istana.
18. Aktiviti PAK-21 berdasarkan pemerhatian guru.

Power PT3

Bahagian A

1. C 2. A 3. A 4. D 5. A
6. A 7. C 8. D 9. D 10. D

Bahagian B

1. (a) (i) Yahudi
(ii) Nasrani
(iii) Majusi
(b) (i) Menternak unta dan kambing.
(ii) Berdagang secara kafilah.
(iii) Menanam kurma dan gandum.
(c) (i) Berlaku pergaduhan kaum.
(ii) Menjejaskan keharmonian.
(iii) Mengancam kestabilan ekonomi dan politik.
(iv) Melahirkan semangat perkauman dan prasangka antara kaum.
3. (a) (i) Perang Badar
(ii) Perang Uhud
(iii) Perang Khandak
(b) Dalam Perang Khandak, strategi bertahan dengan menggali parit digunakan. Tentera Islam hanya 3,000 orang dan tentera musuh seramai 10,000 orang dari Makkah. Sebuah parit digali bagi menghalang tentera memasuki Madinah dan tentera Islam hanya bertahan di dalam kota. Oleh kerana pihak musuh tidak pernah menghadapi taktik seperti itu menyebabkan keadaan pertahanan musuh menjadi huru-hara.
(c) (i) Negara mudah kalah dengan serangan musuh.
(ii) Negara dipandang rendah oleh negara lain.
(iii) Negara mudah dijajah oleh kuasa asing.
(iv) Negara miskin dan teknologi mundur.

Bahagian C

1. (a) (i) Selama tiga tahun. Siti Khadijah, Ali bin Abi Talib, Zaid bin Harithah, dan Abu Bakar al-Siddiq memeluk Islam. Dakwah Islam dijalankan melalui sahabat baginda dan di rumah al-Arqam bin Abi al-Arqam.
(ii) Dilakukan dengan menjalankan dakwah kepada kaum keluarga baginda melalui pertemuan di Bukit Safa. Mendapat tentangan bapa saudara baginda, iaitu Abu Lahab. Baginda tabah menghadapi tentangan daripada orang Arab Quraisy yang enggan menerima Islam pada awalnya.
(b) Dakwah – Pendekatan berdakwah secara diplomasi dan bijaksana. Menarik minat masyarakat lain untuk memeluk Islam. Perdagangan – Perkembangan pesat kegiatan perdagangan. Hubungan baik antara pedagang Arab dengan pedagang asing di Asia dan Afrika menyebabkan Islam mudah diterima. Kesyumulan Islam – Keseimbangan rohani dan jasmani menjadikan tamadun Islam berjaya melahirkan masyarakat yang maju. Islam tidak menolak kemajuan dunia seperti perbandaran dan pembangunan ekonomi di samping mendidik akhlak yang terpuji. Hubungan diplomatik – Hubungan diplomatik terjalin antara kerajaan Islam dengan negara lain seperti di Eropah. Menarik minat orang Eropah untuk mengikuti perkembangan Islam. Prinsip keterbukaan – Amalan toleransi, keterbukaan dan tolak ansur. Membolehkan tamadun Islam diterima umum. Prinsip kesaksamaan – Tamadun Islam berdasarkan prinsip kesaksamaan dan keadilan. Kewujudan pelbagai

bangsa dan bahasa di dunia berjaya membentuk ummah bersaudara. Pembukaan wilayah baharu – Pembukaan wilayah baharu berlaku sejak zaman Khulafa al-Rasyidin telah membolehkan Islam tersebar luas. Contohnya Iraq, Mesir, dan Syam (Syria).

- (c) Menyanjung akhlak mulia, hormat-menghormati, tolong-menolong, meninggalkan perkara yang dilarang, mementingkan kebersihan dan mencintai ilmu pengetahuan.

Power KBAT

1. Mereka tidak menyembah Allah Yang Maha Esa, kehidupan mereka kucar-kacir kerana tiada nabi atau rasul dan kitab suci sebagai petunjuk, dan akhlak mereka rendah kerana bersikap kejam, angkuh, dan degil.
2. Ya, amalan jahiliah masih wujud pada masa kini. Terdapat masyarakat yang melakukan perbuatan tidak bermoral seperti berzina, minum arak, dan berjudi serta mempercayai khurafat dan animisme.
3. Memberi didikan agama yang sempurna, memupuk nilai murni dalam kehidupan, mengadakan kempen kesedaran, menghapuskan tempat-tempat pemujaan haram, dan mengenakan hukuman berat ke atas mereka yang mengamalkan khurafat.
4. Penekanan kepada ilmu agama, penerapan nilai murni sejak di bangku sekolah, penguatkuasaan undang-undang yang tegas, kepimpinan melalui teladan, dan peranan media massa.

Pentaksiran Akhir Tahun

SKOR

100

Bahagian A

1. A	2. B	3. C	4. B	5. A
6. B	7. A	8. A	9. D	10. C
11. C	12. D	13. A	14. B	15. D
16. A	17. B	18. C	19. B	20. A

Bahagian B

1. (a) (i) Sumber yang ditemui merupakan sumber primer.
(ii) Sumber tersebut bersifat asli.
(iii) Sumber tersebut belum ditafsir.
(b) Perancangan grid, iaitu penandaan kawasan di tapak arkeologi dilakukan. Setiap petak grid akan diberikan nombor rujukan. Menandakan kawasan berdasarkan pelan. Melakukan ekskavasi, iaitu proses mengumpulkan data dengan mencatatkan semua penemuan.
(c) (i) Mewartakannya sebagai tempat bersejarah untuk tatapan generasi akan datang.
(ii) Menjadikannya kawasan penyelidikan sejarahwan tempatan dan luar negara.
(iii) Mengelakkan pencerobohan di tapak warisan sejarah.
(iv) Memperkenalkan tapak warisan sejarah kepada pelancong tempatan dan luar negara.
2. (a) (i) Bergantung kepada sumber alam.
(ii) Mengutip hasil hutan, memburu binatang, menangkap ikan.

- (iii) Menjalankan pertanian dan penternakan yang bersifat sara diri untuk memenuhi keperluan sendiri.
- (b) Manusia Zaman Prasejarah mengumpul dan berkongsi makanan demi meneruskan kelangsungan hidup. Oleh sebab mereka hidup dalam kelompok kecil dan secara nomad, maka makanan yang diperoleh akan dikumpul dan dikongsi bersama.
- (c) Manusia mula tinggal secara menetap di kawasan lembah sungai yang subur, tinggal di kediaman yang lebih baik, membina rumah yang diperbuat daripada batu, tanah liat, dan kayu, aktiviti mengumpul makanan berkurangan, sumber makanan berterusan, lebihan hasil akan dijual, pertukaran barangan dilakukan, dan pengkhususan kerja bermula.

3. (a) (i) Tamadun ialah keadaan kehidupan insan bermasyarakat yang mencapai taraf kehalusan tatasusila dan kebudayaan yang luhur bagi seluruh masyarakatnya.
(ii) Tamadun merujuk kepada suatu sistem masyarakat yang memperkasakan sistem politik, ekonomi, sosial, kesenian, dan kebudayaan.
(b) (i) Kerajaan dibentuk untuk menguruskan pemerintahan di kota yang berkembang hasil daripada pembentukan bandar. Pada peringkat awal, pendeta mengetuai pemerintahan dan kemudiannya diganti oleh raja. Raja yang memerintah negara-kota akan dibantu oleh golongan bangsawan dan pendeta. Sistem undang-undang dibentuk untuk melicinkan dan melancarkan pentadbiran negara.
(ii) Sistem tulisan wujud kira-kira 5,000 tahun lalu. Pengenalan tulisan membezakan kehidupan Zaman Prasejarah dan sejarah. Manusia mencipta tulisan menggunakan simbol abstrak untuk melahirkan pelbagai idea. Tulisan pertama menggunakan simbol gambar atau piktograf. Fungsi tulisan adalah untuk menyimpan rekod penting tentang diri dan masyarakat.
(c) (i) Kekayaan sumber alam
(ii) Kebijaksanaan pemerintah
4. (a) Diasaskan oleh Solon pada tahun 594 SM. Merupakan demokrasi langsung, iaitu setiap warganegara Athens terlibat secara langsung dalam perbincangan dan perdebatan bagi menentukan dasar dan peraturan di Athens termasuk soal ekonomi, politik, dan sosial. Pada zaman pemerintahan Pericles (495 – 429 SM), penekanan diberi kepada kuasa rakyat bagi memantapkan sistem demokrasi.
(b) (i) Rakyat mempunyai hak bersuara.
(ii) Rakyat terlibat dalam membuat keputusan politik negara.
(iii) Mengelakkan pemerintah berkuasa mutlak dan menyalahguna kuasa serta menindas rakyat.
(c) (i) Menjamin kestabilan politik.
(ii) Mengukuhkan ekonomi.
(iii) Mengeratkan perpaduan kaum.
(iv) Mengekalkan keamanan negara.

Bahagian C

5. (a) (i) Berlaku 23 juta – 5 juta tahun dahulu. Gunung-ganang terbentuk secara fizikal. Wujud mamalia, hidupan di laut, dan di air. Suhu dunia panas dan kering.
(ii) Berlaku 5.3 juta – 2.6 juta tahun dahulu. Berlaku penyejukan global Zaman Miosen yang lebih panas.

Penyejukan dan pengeringan alam sekitar global pada masa itu menyumbang kepada penyebaran padang rumput dan savana. Terbentuk jambatan darat Panama antara Amerika Utara dan Amerika Selatan yang mendorong penghijrahan tumbuhan dan haiwan ke habitat baharu. Terbentuk dataran tinggi seperti di Colorado, Amerika Syarikat yang dikenali sebagai Grand Canyon.

- (b) Suhu dunia terlalu sejuk. Dunia dilitupi salji terutama di kawasan kutub dan benua Eropah. Permukaan air laut membeku menyebabkan sebahagian besar bumi dilitupi salji. Paras air laut rendah. Pulau-pulau bersambung dengan tanah besar. Memudahkan manusia dan binatang bermigrasi. Binatang seperti mamot berbulu, badak, kuda, dan singa tinggal di kawasan tanah pamah yang sejuk. Tumbuhan utama ialah rumput dan tumbuhan renek yang menjalar. Terdapat manusia yang tinggal di kawasan tanah pamah yang sejuk dan hidup secara nomad dan memburu binatang.
 - (c) Mengetahui sejarah bumi, membantu manusia menghadapi cabaran pada masa depan, bersyukur dengan keunikan bumi, mempelajari cara menangani perubahan iklim, mengekalkan kelestarian alam sekitar dan menjaga bumi daripada pencemaran dan kemusnahan.
- 6.** (a) (i) Kegiatan pertanian dalam tamadun awal telah meningkatkan kehidupan masyarakat. Perkembangan kegiatan pertanian ialah pembinaan saluran, pengenalan kincir air, penciptaan pelbagai peralatan, dan pembinaan teres di tanah tinggi.
- (ii) Lebih daripada hasil pertanian telah mewujudkan kegiatan perdagangan. Perdagangan terbahagi kepada perdagangan tempatan dan perdagangan jarak jauh. Perdagangan tempatan dijalankan oleh masyarakat kota untuk mendapatkan makanan dan hasil pertanian dengan menukarkan hasil kraf tangan dan perkhidmatan termasuk kegiatan keagamaan. Perdagangan jarak jauh dijalankan oleh masyarakat daripada tamadun lain yang bertukar barangan dengan penduduk tempatan yang mempunyai bahan mentah seperti logam besi dan emas. Contoh, kegiatan perdagangan antara Sumer–Mesir dan Sumer–Mohenjo–Daro.
- (b) Perkembangan dalam bidang pertanian menyebabkan manusia membina petempatan kekal. Perkembangan petempatan kekal bermula dengan kampung. Apabila berlaku pertambahan penduduk, kampung berkembang dan disatukan membentuk bandar. Ciri-ciri bandar ialah susun atur bangunan dan kediaman sistematik. Rumah mempunyai perigi, tandas, dan bilik mandi. Pembinaan sistem perparitan dan pembentungan. Terdapat kemudahan seperti pasar, rumah ibadat, dan kawasan perumahan. Pembinaan kota atau tembok untuk mengelak serangan luar dan menjadi sempadan. Bandar pertama dibina pada tahun 4,000 SM. Antara bandar utama dalam tamadun awal ialah Ur dan Uruk di Sungai Tigris dan Euphrates, Mohenjo–Daro di Sungai Indus, Memphis di Sungai Nil, dan Anyang di Sungai Huang He.
- (c) Mematuhi suruhan agama, mengelak melakukan perkara yang dilarang oleh agama, mengamalkan nilai-nilai murni dalam kehidupan, menjaga hubungan baik sesama manusia, mencintai alam sekitar dan memajukan diri, bangsa dan negara.

- 7.** (a) (i) Pemimpin Dinasti Qin. Bertanggungjawab menyatukan China. Mengukuhkan kestabilan politik. Berlaku kemajuan dalam bidang ekonomi dan sosial.
- (ii) Pemimpin Dinasti Han. Mencapai kemajuan dalam bidang perdagangan melalui pembukaan Laluan Sutera. Kemajuan dalam bidang pentadbiran dan sosial. Melaksanakan sistem pemilihan pegawai perkhidmatan awam.
- (b) Memilih pegawai kerajaan. Memupuk nilai moral dan etika. Lulus peperiksaan perkhidmatan awam. Mengekalkan ajaran Konfusianisme. Membezakan golongan elit dengan golongan rakyat. Membolehkan negara ditadbir dengan cekap dan berkesan. Meletakkan golongan terpelajar di hierarki teratas diikuti petani, artisan, dan pedagang.
- (c) Menjadi manusia yang ketinggalan dan mundur. Berjawatan rendah dan gaji yang kecil. Sering dihina dan ditindas. Mudah ditipu dan dibuli. Mudah terpengaruh dengan gejala sosial. Mudah terlibat dengan jenayah.
- 8.** (a) (i) Tamadun Islam memperkenalkan konsep masyarakat dikenali sebagai ummah. Melalui konsep ummah, masyarakat disatukan tanpa mengira keturunan dan agama. Setiap anggota masyarakat bertanggungjawab untuk bekerjasama demi memajukan negara.
- (ii) Syura ialah mesyuarat yang diadakan untuk mencapai keputusan mengikut suara ahli yang terbanyak (suara majoriti) dan secara muafakat. Diamalkan sejak zaman Nabi Muhammad SAW dan diteruskan oleh pemerintah Islam selepasnya.
- (b) Memperkenalkan sistem zakat dan sistem wakaf untuk pembangunan umat Islam. Mengadakan sistem mata wang dirham dan perak dalam aktiviti ekonomi. Mewujudkan sistem cukai, iaitu bayaran (wang) oleh individu atau syarikat kepada kerajaan atau negara bagi tujuan membiayai keperluan negara. Sistem cukai yang pernah dilaksanakan di negara Islam ialah cukai tanah (Al-Kharaj), cukai perdagangan (Al-Ushr), cukai perlindungan (Suh al-Jizyah), dan cukai diri (Jizyah al-Ru'us). Melarang amalan riba yang boleh menghapuskan konsep keadilan dalam masyarakat. Mencegah penindasan dan penipuan semasa berniaga seperti menipu timbangan, boros, kedekut, membazir, rasuah, dan mengaut keuntungan berlipat ganda. Menggalakkan kegiatan perdagangan mengikut hukum syarak seperti mengeluarkan zakat dan menjaga kebajikan masyarakat. Menggalakkan pengeluaran produk bermutu dan menjalankan penyelidikan dalam membangunkan ekonomi. Menghulurkan bantuan, memberi sedekah, dan mengamalkan sikap berjimat cermat.
- (c) Membantu golongan yang berada dalam kesusahan, mengurangkan jurang antara kaya-miskin, memupuk budaya penyayang, menghilangkan hasad dengki, menghapuskan perasaan sombong dan mengelakkan mementingkan diri sendiri.